

ТРИ ХАЉИНЕ У МУЗЕЈУ: МУЗЕЈСКИ ТЕЗАУРУСИ И МОДА У СРБИЈИ У XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА

Апстракт: Јавне збирке одеће представљају један од основних извора за студије моде у Србији у XIX и почетком XX века. Основни критеријум селекције приликом формирања тих збирки била су естетска и уметничка својства модних предмета, као и њихова национална симболика. Због тога се истраживачи моде у Србији у XIX и почетком XX века често суочавају са недовољно документованим и систематизованим тезаурисима, неразвијеном терминологијом и недоступношћу информација. Сегмент документације тезауруса коме није било посвећено довољно пажње јесу *биографије* појединачних предмета, тако да за многе од њих данас не знамо ко их је и када носио, иако је већина у музејску збирку ушла као део породичног наслеђа. На примеру три музејска модна предмета: *хаљина МПУ, инв. бр. 5593, 5207 и 22891* из збирке Музеја примењене уметности у Београду, које су настале и ношене као венчане хаљине у Србији у периоду од 1878. до 1911. године, овај рад прати примену и употпуњавање њихове *документацијске мере* кроз интерпретацију и комуникацију на различитим музејским изложбама.

Кључне речи: музејски тезауруси, музеализација моде, документацијска мера, сведочанственост, интерпретација, комуникација

Један од основних извора за проучавање моде у Србији у XIX и почетком XX века представљају музејске збирке одеће. Ипак, истраживачи ове области често се суочавају са недовољно систематизованим и документованим тезаурусима, неразвијеном терминологијом и недостатком информација. Истовремено, интерпретације музејских предмета деценијама су се *повнавале, незнатно мењале и допуњавале* док су *употреба и вредност коју је предмет имао у индивидуалним и групним, пре свега породичним сећањима* остале у другом плану или *небитне те заборављене* (Васиљевић 2013: 232).

У раној музеолошкој пракси модни предмети улазили су у музејске збирке на основу својства *документарности*, при чему су основни критеријуми за њихову музеализацију били естетска и уметничка вредност, као и национална симболика, док њихове мале, личне историје најчешће нису узимане у обзир. Због тога, за многе модне предмете који се данас чувају у музејским збиркама не знамо ко их је и када носио, иако је вероватно да је већина њих ушла у музеј као део породичног наслеђа и да је продавац или дародавац својевремено располагао тим подацима (Маскарели 2017: 23, 27).

С друге стране, савремена музеологија ставила је акценат на својство *музеалности*, при чему је *музеалност* дефинисана као однос између човека и стварности који *води ка избору објеката које човек сматра вредним да буду сачувани за будућност* (Stransky 1970: 46–47; Popadić 2015: 154). У том смислу, *музеалност* представља особину *сведочења о оствареном односу човека и стварности или сведочанствености људског сазнања* (Bulatović 2005: 11; *idem* 2018: 13). Предуслов за омогућавање *сведочанствености* као својства предмета *да памти реалност из које је потекао и да о томе сведочи у реалности у којој се нашао* јесте стално проширивање знања – стварање и употпуњавање *документацијске мере*, као *инструмента* који обједињује све информације и контексте неопходне за разумевање музејског предмета и његовог порекла (димензије, старост, контекст у коме је нађен, податке о претходним власницима, историјска и савремена истраживања о сличним предметима и др.; Popadić 2015: 45, 132).

На примеру три модна предмета из збирке Музеја примењене уметности у Београду, *хаљина МПУ, инв. бр. 5593, 5207 и 22891*, овај рад прати примену и развој њихове *документацијске мере* кроз интерпретацију и комуникацију на различитим музејским изложбама, закључно са изложбом *Мода у модерној Србији*, која је у Музеју одржана од 6. новембра 2019. до 31. јануара 2020. године. Сва три предмета настала су у Србији, у периоду од 1878. до 1911. године, са истом наменом – да буду ношена као венчане хаљине.

Као и сви други музејски предмети, модни предмети приликом излагања представљају *сведочанство о времену прошлом*, које кроз музејску комуникацију

треба да *преобразимо у време садашње (idem 164)*, због чега се савремена музеологија залаже за *кустоски дијалог*. Насупрот *кустоском монологу*, у оквиру кога се посао кустоса завршава у тренутку отварања изложбе и који подразумева упражњавање конзервативног *показивачког / презентационог модела*, *кустоски дијалог* заснива се на пропитивању и редефинисању, при чему *суштински посао кустоса јесте да се поигра својим знањем о прошлости* и да постави питања *данашњице прошлости* (Крстовић 2022: 108–110).

Неопходност дијалога са савременим тренутком потврђена је и кроз различите праксе излагања моде и одеће, без обзира на то да ли је у питању Институт за костим Музеја Метрополитен у Њујорку и контроверзне конзументистичке изложбе модне новинарке Дајане Вриланд (Diana Vreeland) из седамдесетих и осамдесетих година XX века, или су то пак иновативне изложбе независне британске кустоскиње Џудит Кларк (Judith Clark) из последње деценије XX и прве деценије XXI века, које су, кроз преиспитивање међусобних односа, наглашавале важност везе између историјског и савременог у моди и одећи (Riegels Melchior 2015: 8; Steele 2008; Mida 2015: 49–50). Пут за нове начине музејске комуникације отвориле су и дисциплине које су се појавиле осамдесетих година XX века, међу којима су културне студије и студије визуелне културе. За разлику од класичне историје уметности, која се фокусира на својства предмета, нове дисциплине почеле су да проучавају одећу као културни феномен, стављајући нагласак на значење културних артефаката и пракси (Steele 2008; Teunissen 2018: 3–4, 8).

На изложби *Мода у модерној Србији* био је приказан 81 предмет, који је сведочио о динамичним променама модног система и друштва у Србији током XIX века, праћеним изградњом нових културних модела с локалним специфичностима и усвајањем културних модела грађанске Европе. У покушају избегавања устаљене праксе рециклаже пионерских истраживања и изложби, а самим тим и херметичног *кустоског монолога*, ни на поставци изложбе ни у пратећем каталогу нису коришћени линеарни наративи као што је класификација предмета према врстама и хронологији. Уместо тога, предмети су организовани у „секвенце“, од којих је свака приказивала и интерпретирала појединачне модне феномене XIX и почетка XX века (Maskareli 2020: 99).

У складу са савременим дефиницијама и ширим одређењима, где се под појмом *мода* подразумевају *сви видови самообликовања* (Steele 1997), изложба је пратила развој модног система у оквиру културног плурализма, који је постојао у Србији у XIX веку (Макуљевић 2006: 21). Напуштајући бинарну категоризацију, изложба је под одредницу *мода* ставила предмете који су настали, како у оквиру османско-балканског тако и у оквиру европског културног модела, а што је најважније – и у њиховој интеракцији (Keiser 2013: 2–3; Maskareli 2020: 101).

1. Хаљина МПУ, инв. бр. 5593 на изложби *Женска мода од средине XIX века до тридесетих година XX века*, Музеј примењене уметности у Београду, 1966.

1. MAA dress, acc. no. 5593 at the exhibition *Women's Fashion from the mid-19th century to the 1930s*, Museum of Applied Art in Belgrade, 1966

Хаљина МПУ, инв. бр. 5593

Технички подаци у картону предмета – Хаљина; време и место настанка: Србија, 1878; материјал и техника: свила, платно; дужина (спреда) 145 cm; инв. бр: МПУ, инв. бр. 5593

Подаци у картону предмета о начину набавке – Откуп од Милице Ракић из Београда, 1964.

Подаци у картону о историјату предмета – Хаљина је шивена за венчање мајке Милице Ракић, жене Љубе Ковачевића.

Хаљина МПУ, инв. бр. 5593 први пут је излагана у Музеју примењене уметности 1966. године на изложби *Женска мода од средине XIX века до тридесетих година XX века*. Кустос ове изложбе, истовремено и прве модне изложбе реализоване у продукцији Музеја, била је Добрила Стојановић, први кустос у Србији који се бавио музеализацијом моде. Уз 131 изложен модни предмет, на изложби су, као додатна средства комуникације, употребљени женски портрети у

техникама штафелајног сликарства и фотографије, као и странице илустрованих модних часописа из одговарајућег периода.

Иако је изложбу пратио скроман, шапирографисан каталог, обима 15 страна, с кратким уводним текстом и каталожним јединицама (Stojanović 1966), у музејској документацији сачуване су фотографије поставке. Такође, у документацији је сачуван и податак да је на изложби репродукована музика из епохе, што се данас може посматрати као рани покушај коришћења мултимедије као алатке за комуникацију на музејској изложби у Србији (Маскарели 2017: 23).

Визуелне и техничке карактеристике *хаљине МПУ, инв. бр. 5593* дефинишу овај предмет као венчану хаљину принцес кроја из периода моде турнира, који је у западној моди трајао током седамдесетих и осамдесетих година XIX века. Док принцес крој прати линију тела коришћењем вертикалних шавова, турнир, као подупирач доњег дела хаљине – сукње, шири њен задњи део. Сам крој добио је име по тадашњој принцези од Велса, Александри, док су раскошне турнир хаљине имале важну улогу и у визуелној

репрезентацији кнегиње и краљице Наталије Обреновић. На изложби *Женска мода од средине XIX века до тридесетих година XX века* та информација пренета је тако што је *хаљина МПУ, инв. бр. 5593* била изложена уз препознатљиви портрет краљице Наталије из збирке Народног музеја Србије, који је 1882. године насликао Влахо Буковац и на коме она носи свој заштитни модни знак – турнир хаљину (сл. 1).

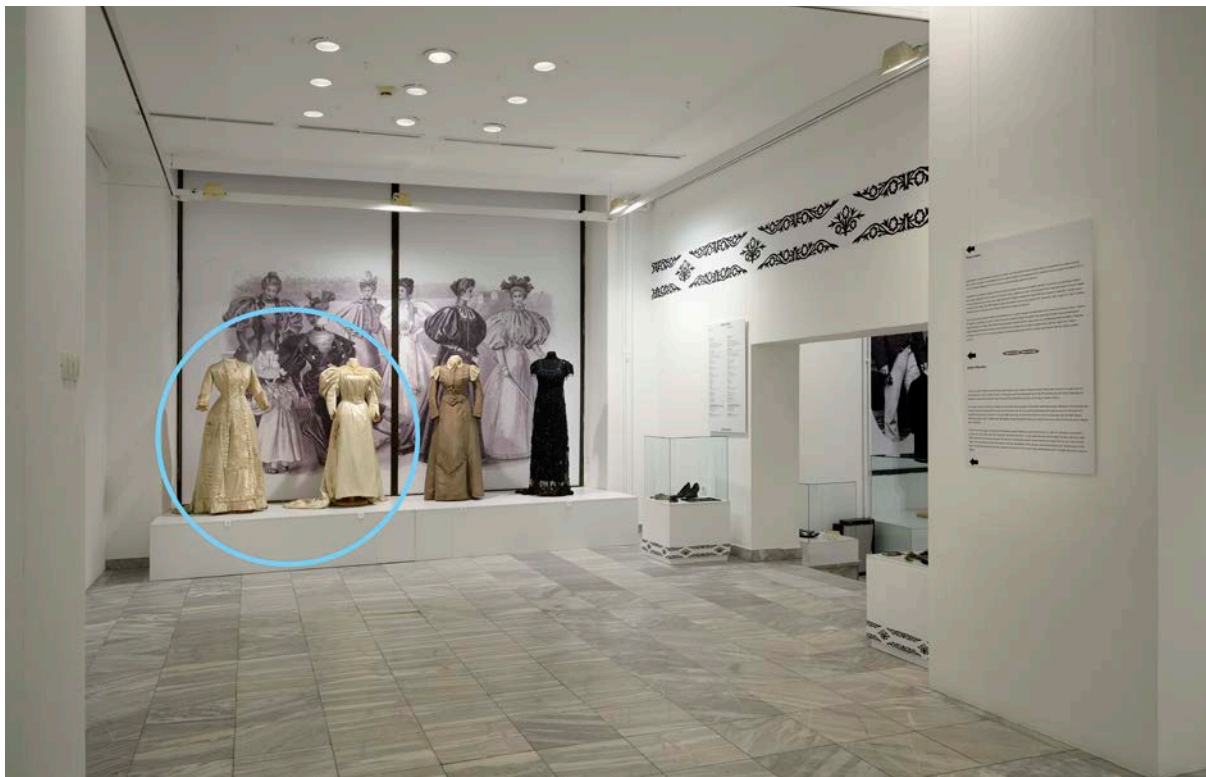
Хаљину МПУ, инв. бр. 5593 носила је Драга Кандић у Београду, 1878. године, на венчању са историчарем и политичарем Љубомиром Ковачевићем, док је сам предмет стигао у музејску збирку путем откупа од Драгине и Љубомирове ћерке Милице, супруге песника Милана Ракића. Иако је из овог кратког прегледа јасно да је реч о модном предмету који је био везан за историјски значајне породице и личности, ова информација, у складу са тадашњим музеолошким трендовима, није пренета ни 1966. године на изложби *Женска мода од средине XIX века до тридесетих година XX века*, ни 1980. године на наредној великој модној изложби Музеја *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века* (Стојановић 1980).

Изложба *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века*, на којој је било изложено 468 предмета из збирки петнаест српских музеја – од градске ношње до одеће и модних детаља у духу европске моде – остала је до данас референтна тачка музеализације моде

тога периода у Србији. Ову изложбу пратио је обиман каталог са студијским текстом, каталожним јединицама и илустрацијама, у коме је кустос Добрила Стојановић контекстуализовала моду у Србији унутар опште историје моде и актуелних модних токова (Маскарели 2019: 16).

Иако се *хаљина МПУ, инв. бр. 5593* нашла чак и на насловној страни каталога изложбе, ни у тексту каталога, ни у детаљно структурираној каталожној јединици, не наводе се подаци везани за њену историју, већ се помиње искључиво као пример хаљине принцес кроја и новог типа хаљине у европској моди (Стојановић 1980: [31], кат. бр. 275). Индикативно је да у то време историјске податке о *хаљини МПУ, инв. бр. 5593* наводи као релевантне једино **музејски документариста** Јасмина Рогановић у приказу изложбе *Вредне аквизиције из музејских збирки*, на којој је хаљина била изложена 1970. године. У овом тексту, који је публикован у *Зборнику Музеја примењене уметности* 1971. године, Рогановић наглашава да је реч о хаљини коју је на венчању носила ташта српског песника Милана Ракића и коју је *Музеју уступила њена ћерка* (Рогановић 1971: 159).

На изложби *Мода у модерној Србији* (2019), *хаљина МПУ, инв. бр. 5593* изложена је у оквиру „секвенце“ *Модне силуете*, која је пратила карактеристичне промене модне линије у XIX и почетком XX века

2. Хаљине МПУ, инв. бр. 5593 и 5207 на изложби *Мода у модерној Србији*, Музеј примењене уметности у Београду, 2019.
2. MAA dresses, acc. no. 5593 and 5207 at the exhibition *Fashion in Modern Serbia*, Museum of Applied Art in Belgrade, 2019

3. Хаљина МПУ, инв. бр. 5207 на обновљеној сталној поставци, Музеј примењене уметности у Београду, 1958.
3. MAA dress, acc. no. 5207 on the renewed permanent exhibition, Museum of Applied Art in Belgrade, 1958

(сл. 2). Информација о визуелним и техничким карактеристикама хаљине, као и подаци о њеној историји, пренета је и на поставци и у илустрованом пратећем каталогу изложбе, који садржи студијски текст и каталожке јединице (Маскарели 2019: 59–60, 118)¹.

Хаљина МПУ, инв. бр. 5207

Технички подаци у картону предмета – Хаљина из два дела, венчаница; време и место настанка: Србија, Прахово, око 1890; материјал и техника: свила, платно, чипка; димензије: дужина (предњег дела) 125 cm; инв. бр: МПУ, инв. бр. 5207

¹ Хаљина МПУ, инв. бр. 5593 излагана је у Музеју примењене уметности и 2011. године, у оквиру манифестације *Месец одевања у Србији*, на изложби *Венчане хаљине у Србији*. Манифестација је пратила Годишњу конференцију Комитета за костим Међународног савета музеја (ICOM Costume) *Између: култура одевања између Истока и Запада*, која је исте године одржана у Београду у организацији Етнографског музеја. Изложбу је пратио постер-каталог.

Подаци у картону предмета о начину набавке – Откуп од Јелке Милошевић из Београда, 1955.

Подаци у картону о историјату предмета – Хаљина, по речима власника, шивена за венчање њене бабе.

На основу сачуване документације о раду Музеја примењене уметности у Београду, можемо закључити да је мода своје место на сталној поставци Музеја нашла тек током њене обнове, 1958. године². Хаљина МПУ, инв. бр. 5207 била је један од првих модних предмета изложених на новој сталној поставци (сл. 3), где је, уз женску градску ношњу и сликане женске портрете из XIX века, сведочила о трансформацији модног система у том периоду (*idem* 2017: 23).

Визуелне и техничке карактеристике хаљине МПУ, инв. бр. 5207 дефинишу овај предмет као венчану хаљину из последње деценије XIX века са карактеристичним *луф* или *шунка* рукавима (фр. *a gigot*, енг. *leg-o'-mutton*), кројену из два дела – блузе са високом крагном укројене у струку и сукње у облику левка.

² Прва стална поставка Музеја примењене уметности отворена је 1951. године.

4. Хаљина МПУ, инв. бр. 5207 на изложби *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века*, Музеј примењене уметности у Београду, 1980.
4. MAA dress, acc. no. 5207 at the exhibition *Urban Dress in Serbia in the 19th and Early 20th Centuries*, Museum of Applied Art in Belgrade, 1980

Хаљина МПУ, инв. бр. 5207 излагана је и на изложбама *Женска мода од средине XIX века до тридесетих година XX века* (1966) и *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века* (1980). На обе изложбе била је постављена заједно са другим хаљинама из истог периода (сл. 4), док је у каталогу изложбе *Градска ношња* издвојена као пример модне линије актуелне у последњој деценији XIX века (Стојановић 1980: [31], кат. бр. 279)

После дужег времена, хаљина МПУ, инв. бр. 5207 изложена је 2011. године, на изложби *Венчане хаљине у Србији* у Музеју примењене уметности. Током трајања изложбе у медијима се појављује податак, доступан на поставци и у постер-каталогу изложбе, да је она ношена на венчању у Прахову око 1890. године. Медијски написи подстакли су интересовање локалне заједнице, чији су представници тим поводом у више наврата контактирали са Музејом. Један од њих био је Велимир Мики Траиловић из Прахова, који се бави истраживањем прошлости овог насеља.

На основу расположивих информација из музејске документације, Траиловић је, увидом у различите локалне изворе, дошао до података о могућој првој власници хаљине МПУ, инв. бр. 5207. Наиме, у књизи венчаних у Прахову за 1890. годину пронашао је податак о венчању Емилије Миловановић, учитељице из Београда, и Светозара Милошевића, учитеља и

управитеља праховске школе. Доводећи у везу овај брачни пар са Јелком Милошевић из Београда, од које је хаљина МПУ, инв. бр. 5207 откупљена 1955. године, и вођен смерницама добијеним из Музеја, да је хаљина, с обзиром на квалитет израде, највероватније сашивена у неком од престоничких кројачких салона за венчање припадника грађанске класе, указао је на могућност да је она ношена управо на Емилијином и Светозаровом венчању у Прахову 1890. године (*idem* 2019: 61)³.

Траиловић је дошао и до података о кретању у служби Емилије Миловановић, која је 1889. године почела да ради прво у Кладову, а потом у Прахову. Ове податке довео је у везу је са још једним модним предметом који се чува у збирци Музеја примењене уметности, *блузом МПУ, инв. бр. 5384*, која је такође откупљена од Јелке Милошевић из Београда 1955. године и за коју је у документацији предмета забележено да је настала (ношена) у Кладову⁴.

3 В. e-mail Велимира Траиловића аутору од 30. децембра 2017.

4 Подаци о месту настанка предмета често су непрецизно наведени у музејској документацији. У случају хаљине, МПУ, инв. бр. 5207 и блузе, МПУ, инв. бр. 5384, постоји вероватноћа да су као места настанка наведена места где су одевни предмети ношени и где је њихова власница у одређеном тренутку живела.

Хаљина МПУ, инв. бр. 5207 изложена је на изложби *Мода у модерној Србији* (2019) у оквиру „секвенце“ *Модне силуете* као носилац информације о модној линији карактеристичној за деведесете године XIX века (сл. 2). На поставци и у каталогу изложбе пренета је информација о визуелним и техничким карактеристикама хаљине, као и могућа нова сазнања о њеној историји (Маскарели 2019: 60–61, 119).

Хаљина МПУ, инв. бр. 22891

Технички подаци у картону предмета – Венчаница; време и место настанка: Београд, 1911; аутор: Берта Алкалај; материјал и техника: свила / вез, чипка, перлице, восак, металне нити; димензије: дужина (предња) 160 cm, (задња) 202 cm, (рукава) 35 cm; инв. бр: МПУ, инв. бр. 22891

Подаци у картону предмета о начину набавке – Поклон Чедомира и Растка Васића из Београда, 2006.

Подаци у картону о историјату предмета – Венчаница Данице Палигорић (1884–1963) која се 1911. удала у Нишу за мајора Николу Јорговановића. Даница је баба дародаваца. Комплет са предметима: венчић инв. бр. 22866, ципеле инв. бр. 22867, рукавице инв. бр. 22868.

У музејским збиркама најчешће су сакупљани појединачни предмети и ретко где се може пронаћи комплет одеће коју је нека особа носила у одређеном тренутку и прилици, што значи да се приликом излагања одеће у музејима углавном прибегава реконструисању одевних комбинација на основу општих знања о моди одређеног периода (Prošić-Dvornić 2006: 33–34; Маскарели 2017: 23–24, 27). Један од изузетака представља хаљина МПУ, инв. бр. 22891, коју њене визуелне и техничке карактеристике дефинишу као венчану хаљину S силуете, доминантне у женској моди на прелазу векова. Ова силуета названа је по карактеристичној таласастој линији, која је, гледано из профила, подсећала на латинично слово S.

Хаљина МПУ, инв. бр. 22891 први пут је излагана 2010. године у Музеју примењене уметности на изложби *Ново у колекцијама: Аквизиције 2001–2010*, а затим и наредне године на изложби *Венчане хаљине у Србији*, где је као предмет са *биографијом* привукла пажњу истраживача и публике. Приликом набавке предмета документована је информација да је хаљину МПУ, инв. бр. 22891 носила Даница Палигорић, ћерка крагујевачког трговца Трифуна Палигорића и баба дародаваца Чедомира и Растка Васића из Београда, на венчању са пешадијским мајором Николом Јорговановићем, у Нишу, 1911. године. О историјату овог предмета такође сведочи обиман материјал који чувају потомци брачног пара Јорговановић (фотографија младенаца, фотографија сватова, позивница за венчање, јеловник на свадбеном ручку, ред игара на свадбеном веселу и др.), док његова посебна вредност за студије моде у Србији лежи у чињеници да су заједно са њим у збирку Музеја примењене уметности ушли и неки од модних детаља које је Даница Палигорић носила на венчању:

венчић МПУ, инв. бр. 22866 (део невестинског венца), ципеле МПУ, инв. бр. 22867 и рукавице МПУ, инв. бр. 22868.

За разлику од већине модних предмета, не само оних у музејским збиркама, већ и оних који се тренутно налазе у нашим орманима, хаљина МПУ, инв. бр. 22891 у унутрашњем делу има сачувану етикету која садржи кључну информацију о њеном настанку. Као што је чест случај са одећом, место настанка хаљине разликује се од места на коме је ношена. На основу информације на етикети сазнајемо да је хаљина, иако ју је млада из Крагујевца носила на венчању у Нишу, сашивена у кројачком салону Берте Алкалај, који је радио на Теразијама у Београду и био један од најпознатијих кројачких салона тог времена.

Хаљина МПУ, инв. бр. 22891 излагана је на изложби *Мода у модерној Србији* (2019) у оквиру „секвенце“ *Модерна мода*, заједно са хаљином МПУ, инв. бр. 22702, која је 1909. године сашивена у парискком огранку модне куће *Редферн* (Redfern) и представља једини предмет париске високе моде с почетка XX века, који је сачуван у музејским збиркама у Србији (сл. 5)⁵. Заједно изложене, хаљине МПУ, инв. бр. 22891 и 22702 преносиле су информацију о систему *модерне моде* (Липовецки 1992: 65–66), који је настао средином XIX и трајао до средине XX века. У том периоду париска висока мода поставила је узоре које су репродуковали локални кројачи и конфекција, док се мода интернационализовала и демократизовала. Хаљина МПУ, инв. бр. 22891 на изложби сведочила је о високим естетским и техничким стандардима које су у свом раду достигли мајстори у Србији, међу којима је била и Берта Алкалај.

Уз хаљину МПУ, инв. бр. 22891, била је изложена и венчана фотографија Данице Палигорић и Николе Јорговановића, на којој се види како је предмет изгледао и функционисао у изворном контексту, док је на поставци и у пратећем каталогу изложбе пренета информација о визуелним и техничким карактеристикама хаљине, као и о њеној историји (Маскарели 2019: 56–58, 113).

Са аспекта интерпретације музејских предмета посебно су занимљива два излагања хаљине МПУ, инв. бр. 22891 на уметничким изложбама Чедомира Васића, дародавца Музеја и унука њене прве власнице, у оквиру којих су наглашени различити сегменти *биографије* предмета. На ретроспективној изложби Васићевих видео-радова *И пре и после и сада*, одржаној 2016. године у Историјском музеју Србије, хаљина је изложена заједно са одећом из различитих *ратних и мирнодопских периода XX века* која је припадала различитим генерацијама породице уметника (сл. 6). Као *реални предмети у виртуелном*

⁵ Хаљину МПУ, инв. бр. 22702 носила је Елена Ристић, унука политичара Јована Ристића, на прослави веридбе са Војиславом Тодоровићем, коњичким официром из Београда, у Паризу 1909. године.

5. Хаљине МПУ, инв. бр. 22702 и 22891 на изложби *Мода у модерној Србији*, Музеј примењене уметности, Београд, 2019.
5. MAA dresses, acc. no. 22702 and 22891 at the exhibition *Fashion in Modern Serbia*, Museum of Applied Art, Belgrade, 2019

окурењу електронских и дигиталних слика, ови одевни предмети, претворени од употребних артефаката у уметничка дела, били су живи актери некадашње стварности који нам посредно много саопштавају и о садашњости (Васић 2020: 63).

Ипак, већ 2017. године хаљина МПУ, инв. бр. 22891 холограмски је снимљена да би послужила као централни мотив у раду Чедомира Васића *Мир. Рат. Повратак* (сл. 7). Овај рад био је изложен и награђен на ликовном *Нишком салону*, који је одржан у згради Официрског дома у Нишу, на истом месту као и свадбено весеље Данице и Николе 1911. године. Између две породичне фотографије – фотографије Даничиних и Николиних сватова испред Официрског дома из 1911. године (*Мир*) и Николине фотографије са официрима 16. пешадијског пука, која је снимљена 1912. године, очи балканских ратова

(*Рат*), виртуелна холограмска хаљина окретала се уз звучну алтернатију две музичке нумере, валцера и кола из сачуваног свадбеног реда игара, враћајући се на место њеног првог и јединог јавног наступа као одеће Данице Јорговановић (*Повратак; idem 64*)⁶. Тако је биографија хаљине МПУ, инв. бр. 22891 употпуњена приликом повратка уз помоћ савремених, дигиталних технологија⁷.

6 В. e-mail Чедомира Васића аутору од 23. априла 2023.

7 Такође, у сарадњи са платформом *VR-All-Art*, направљен је 2022. године 3D модел хаљине МПУ, инв. бр. 22891, који је доступан *online* на: <https://vrallart.com/vr-exhibitions/em/retailoring/> [приступљено 10. априла 2023].

6. Хаљина МПУ, инв. бр. 22891 на изложби Чедомира Васића *И пре и после и сада*, Историјски музеј Србије, 2016.
6. MAA dress, acc. no. 22891 at the exhibition of Čedomir Vasić *Before, After and Now*, Historical Museum of Serbia, 2016

7. Чедомир Васић испред свог рада *Мир. Рат. Повратак*, Нишки салон, 2017.
7. Čedomir Vasić in front of his work *Peace. War. Return*, Niš Salon, 2017

ЗАКЉУЧАК

Поређењем динамике излагања хаљине МПУ, инв. бр. 22891 са динамиком излагања хаљина МПУ, инв. бр. 5207 и 5593, можемо закључити да, поред сакупљачке и излагачке политике музеја, као и естетске и уметничке вредности самог предмета, *документацијска мера* представља један од важних фактора који утичу на интерпретацију и комуникацију музејских тезауруса на различитим модним изложбама.

Иако је ушла у музејску збирку пре само 17 година, хаљина МПУ, инв. бр. 22891, захваљујући, између осталог, развијеној *документацијској мери*, нашла се, у различитим контекстима, у реалном и виртуелном облику, на чак шест изложби, које су одржане у Музеју и ван њега⁸. За разлику од ње, хаљина МПУ, инв. бр. 5207 излагана је током 68 година свога музејског живота на свега четири изложбе, док се у периоду од 1958. до 1985. године налазила на сталној поставци Музеја. Хаљина МПУ, инв. бр. 5593, која већ 59 година чини део музејског фонда, била је за то време излагана само пет пута. Ипак, пример хаљине МПУ, инв. бр. 5207, показује, с друге стране, како је неразвијена *документацијска мера*, која је деценијама ограничавала комуникацију овог предмета, употпуњена информацијама добијеним кроз *кустоски дијалог*.

У садашњем времену, *три хаљине у Музеју*, као модни предмети ношени у Србији у XIX и почетком XX века, не информишу нас само о променама модних трендова у прошлости. Посматране као део визуелне културе, оне данас сведоче о различитим културним моделима, идеолошким и друштвеним оквирама у којима су ти трендови настајали и развијали се. На тај начин комплексне визуелне поруке које преносе музејски тезауруси и мода повезане су, између осталог, са изградњом и модернизацијом државе, развојем занатства и трговине, визуелном репрезентацијом, као и с јавним и приватним идентитетом.

8 Хаљина МПУ, инв. бр. 22891 била је изложена и на изложби фотографија и модних илустрација *Модни свет породице Калеф*, која је одржана Музеју примењене уметности 2022. године. У недостатку сачуваних модних предмета директно везаних за породицу Калеф, чији су се чланови у XIX и почетком XX века, као и бројни други припадници јеврејске заједнице у Србији, бавили модном и текстилном трговином и занатима, хаљина се нашла на изложби као рад кројачице Берте Алкалај и сведочанство о доприносу заједнице овим делатностима.

ЛИТЕРАТУРА

Крстовић, Н. 2022

Девет живота кустоса: Од музеологије до музеографије, Београд: Универзитет у Београду, Филозофски факултет: Центар за музеологију и херитологију. (Krstović, N. 2022, *Devet života kustosa: Od muzeologije do muzeografije*, Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet: Centar za muzeologiju i heritologiju.)

Васић, Ч. 2020

Улога Музеја примењене уметности у личној еволуцији, у: *70 година Музеја примењене уметности у Београду*, ур. Љ. Милетић Абрамовић, Београд: Музеј примењене уметности, 59–64. (Vasić, Č. 2020, *Uloga Muzeja primenjene umetnosti u ličnoj evoluciji*, у: *70 godina Muzeja primenjene umetnosti u Beogradu*, ур. Љ. Miletić Abramović, Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 59–64.)

Maskareli, D. 2020

Музеј примењене уметности у Београду и музеализација моде: првих 70 година, у: *Музеализација моде: поџеци и изазови на простору Словеније, Хрватске и Србије*, ур. К. Н. Симончић, Загреб: Свеучилиште у Загребу, Текстилно-технолошки факултет, 74–111.

Маскарели, Д. 2019

Мода у модерној Србији: Мода у Србији у XIX и почетком XX века из збирке Музеја примењене уметности у Београду, Београд: Музеј примењене уметности. (Maskareli, D. 2019, *Moda u modernoj Srbiji: Moda u Srbiji u XIX i početkom XX veka iz zbirke Muzeja primenjene umetnosti u Beogradu*, Beograd: Muzej primenjene umetnosti.)

Булатовић, Д. 2018

Прилог појмовном образложењу музеологије, у: *Sedamdeset godina muzeologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu*, Београд: Центар за музеологију и херитологију, 12–21.

Teunissen, J. 2018

Why are fashion exhibitions so attractive? [online] *KCI: The Kyoto Costume Institute*, доступно на: https://www.kci.or.jp/articles/files/I_FT07_TEUNISSEN_Why_Are_Fashion_Exhibition_So_Attractive_EN.pdf [приступљено 9. јануара 2023].

Маскарели, Д. 2017

Музеј примењене уметности и поџеци музеализације моде у Србији: Одсек за текстил и костим 1950–1980, *Зборник* (Београд: Музеј примењене уметности) н. с. 13: 22–30. (Maskareli, D. 2017, *Muzej primenjene umetnosti i pojeci muzealizacije mode u Srbiji: Odsek za tekstil i kostim 1950–1980*, *Zbornik* (Beograd: Muzej primenjene umetnosti) n. s. 13: 22–30.)

Jansen, M. A. et Craik, J. 2016

Introduction, in: *Modern Fashion Traditions: Negotiating Tradition and Modernity through Fashion*, eds. M. A. Jansen et J. Craik, London: Bloomsbury, 1–20.

Mida, I. 2015

The Enchanting Spectacle of Fashion in the Museum, *Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style* (Oxford) volume 4, no. 2: 47–70.

Popadić, M. 2015

Vreme prošlo u vremenu sadašnjem: Uvod u studije baštine, Београд: Центар за музеологију и херитологију филозофског факултета у Београду.

Riegels Melchior, M. 2015

Introduction : understanding fashion and dress museology, in: *Fashion and Museums: Theory and Practice*, eds. M. Riegels Melchior et B. Svenson, London etc.: Bloomsbury, 1–18.

Васиљевић, М. 2013

Сведочанствени потенцијал предмета: ка биографији предмета, у: *Простори памћења: Зборник радова*, Том 2, Уметност – баштина, ур. Д. Булатовић и М. Попадић, Београд: Филозофски факултет, 226–235. (Vasiljević, M. 2013, *Svedočanstveni potencijal predmeta: ka biografiji predmeta*, у: *Prostori pamćenja: Zbornik radova*, Том 2, Уметност – баштина, ур. Д. Bulatović i M. Popadić, Beograd: Filozofski fakultet, 226–235.)

Keiser, S. B. 2013

Fashion and Cultural Studies, London: Bloomsbury.

Steele, V. 2008

Museum quality: the rise of the fashion exhibition [online] *Gale Academic Onefile*, доступно на: <https://link.gale.com/apps/doc/A177983844/AONE?u=googlescholar&sid=bookmark-AONE&xid=9af5ae10> [приступљено 2. јануара 2023].

Макуљевић, Н. 2006

Плурализам приватности: Културни модели и приватни живот код Срба у 19. веку, у: *Приватни живот код Срба у деветнаестом веку: Од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, ур. А. Столић и Н. Макуљевић, Београд: Clio, 17–53. (Makuljević, N. 2006, *Pluralizam privatnosti: Kulturni modeli i privatni život kod Srba u 19. veku*, у: *Privatni život kod Srba u devetnaestom veku: Od kraja osamnaestog veka do početka Prvog svetskog rata*, ур. A. Stolić i N. Makuljević, Beograd: Clio, 17–53.)

Prošić-Dvornić, M. 2006

Odevanje u Beogradu u XIX i početkom XX veka, Београд: Stubovi kulture.

Bulatović, D. 2005

Музеологија и/као херменеутика, *Glasnik Narodnog muzeja Crne Gore* (Cetinje) n. s., god. 1, br. 1: 111–120.

Rampley, M. 2005

Visual Culture and the Meanings of Culture, in: *Exploring Visual Culture: Definitions, Concepts, Contexts*, ed. M. Rampley, Edinburgh: Edinburgh University Press, 5–17. Steele, V. 1997

Letter from the Editor, *Fashion Theory* (Taylor and Francis) Volume 1, Issue 1: 1–2.

Липовецки, Ж. 1992

Царство пролазног: Мода и њена судбина у модерним друштвима, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића. (Lipovecki, Ž. 1992, *Carstvo prolaznog: Moda i njena sudbina u modernim društvima*, Sremски Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.)

Стојановић, Д. 1980

Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века, Београд: Музеј примењене уметности. (Stojanović, D. 1980, *Gradska nošnja u Srbiji tokom XIX i početkom XX века*, Beograd: Muzej primenjene umetnosti.)

Рогановић, Ј. 1971

Вредне аквизиције из музејских збирки, *Зборник* (Београд: Музеј примењене уметности) 15: 157–160. (Roganović, J. 1971, Vredne akvizicije iz muzejskih zbirki, *Zbornik* (Beograd: Muzej primenjene umetnosti) 15: 157–160.)

Stransky, Z. 1970

Темелји опће музеологије, *Muzeologija* (Zagreb) 8: 40–91.

Стојановић, Д. 1966

Џенска мода од средине XIX века до тридесетих година XX века, Београд: Музеј примењене уметности.

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Документација Збирке текстила и костима и Одсека за централну документацију, Музеј примењене уметности у Београду.

Summary

DRAGINJA MASKARELI

Museum of Applied Art, Belgrade
draginja.maskareli@mmpu.rs

THE THREE DRESSES IN THE MUSEUM: MUSEUM THESAURI AND FASHION IN SERBIA IN THE 19TH AND EARLY 20TH CENTURIES

Public collections of clothes are one of the main sources for the studies of fashion in Serbia during the 19th and early 20th centuries. The basic selection criteria during the formation of these collections were the aesthetic and artistic values of fashion items, as well as their national symbolics. For that reason, researchers of 19th and early 20th-century Serbian fashion often have to cope with insufficiently documented and systematized thesauri, undeveloped terminology, and a lack of information. The *biographies* of individual items are a segment of the thesaurus documentation that has not been given enough attention; today for many of them we have no information when and by whom they were worn. Using the example of three museum fashion items – *dresses*, MAA, accession nos. 5593, 5207, and 22891 from the collection of the Museum of Applied Art in Belgrade, which were made and worn as wedding dresses in Serbia in the period from 1878 to 1911 – this paper follows the use and development of their *documentary measure* through interpretation and communication at various museum exhibitions. By comparing the dynamics of their presentation, we can conclude that, in addition to the collecting and exhibition policy of the museum, as well as the properties of the object itself, the *documentary measure* has an important role in the interpretation and communication of museum thesauri and fashion. In the present time, *the three dresses in the Museum*, as fashion items worn in Serbia in the past, not only inform us about changes in fashion trends. Considered a part of visual culture, they testify to different cultural models, ideological and social frameworks in which trends were created and developed.

Translated by the author